

ring). Desuden rummer bogen en undersøgelse af den statslige støttepolitik over for privatbaneanlæg fra de første jernbaner frem til århundredskiftet. En sådan redegørelse er ikke tidligere givet, og alene for den vil bogen være en hjælp for kommende jernbanehistorikere. Kirsten Helle Pedersen viser, hvorledes der frem til 1894 rådede flere forskellige principper for statsstøtte, men at der med privatbaneloven af 1894 blev indført et enkelt system, hvorefter staten gav halvdelen af de totale anlægsudgifter. Den støtte, der blev ydet efter denne lov, var væsentlig højere end den hidtidige.

Kirsten Helle Pedersen går imidlertid også nye veje på et andet område, nemlig med hensyn til det arkivmateriale, hun benytter. Ved at anvende dels materiale fra ministeriet for offentlige arbejder (især arkivet fra kommissariatet for anlæg af Odense-Kerteminde-Dalby Jernbane), dels materiale fra det forretningsudvalg, der blev nedsat i 1891 til at arbejde for anlæggelsen af den nævnte bane, er det muligt for hende at vise, hvilke betydelige interesse modsætninger, der gjorde sig gældende. Odense og landmændene på det nordøstlige Fyn, repræsenteret ved henholdsvis Odense byråd og Odense amtsråd, ønskede banen Odense-Kerteminde-Dalby, men det gjorde Kerteminde og dets byråd ikke. Her frygtede man, at denne bane ville betyde en formindskelse af byens opland og gøre Odenses indflydelse endnu større, end den var i forvejen. Derfor ønskede Kerteminde en bane fra byen til et punkt, Ullerslev, på statsbanen mellem Odense og Nyborg. En sådan løsning ville give byen baneforbindelse, men gøre det mindre tillokkende for landboerne på Nordøstfyn at tage til Odense. Kerteminde tabte kampen om banens linieføring; men man kan spørge, om byen ikke forstod at føre kam-

pen langt bedre, end det fremgår af Kirsten Helle Pedersens omtale. Påfaldende er det, at privatbaneloven af 1894 lod spørgsmålet stå åbent, idet den skabte hjemmel for enten en Odense-Kerteminde eller en Kerteminde-Ullerslev bane. Kirsten Helle Pedersen fører intet bevis for sin påstand om, at Kerteminde-Ullerslev banen kun var medtaget i loven som en gestus over for Kerteminde, men at der hverken på centralt eller lokalt plan var nogen tiltro til denne linieføring. Desværre har det ikke været muligt for Kirsten Helle Pedersen at benytte Kerteminde byråds forhandlingsprotokol, fordi den er bortkommet. Selv om hun på forskellig anden måde delvis råder bod på denne mangel, sidder man dog tilbage med en fornemmelse af, at kildematerialet bevirker en skævhed, der får den sejrende linieføring til at fremstå som mere selvfølgelig, end den faktisk var.

Der kan selvfølgelig fremsættes enkelte kritiske bemærkninger om bogen, f.eks. kunne man godt ønske sig, at Kirsten Helle Pedersen flere steder var trængt længere ned i materialet og havde belyst den løbende debat i stedet for at holde sig til de trufne beslutninger. Men bogen må som helhed betegnes som særdeles vellykket og vil i høj grad kunne give ideer og inspiration til fremtidige undersøgelser af danske baneanlæggelser.

Chr. R. Jansen

Jens Henrik Tiemroth: *Erslev – Arup – Christensen. Et forsøg på strukturering af en tradition i dansk historieskrivning i det 20. århundrede.* (Udg. af Institut for Samtidshistorie. C. A. Reitzels Boghandel A/S, 1978). 122 s.

Der er gang i den historiografiske forskning i landet for øjeblikket, og i

dette foreliggende arbejde, som »i alt væsentligt (er) identisk med« forfatterens specialeopgave ved Københavns Universitet i 1977, præsenteres foruden nogle synspunkter på dansk historievindenskabs udvikling inden for de sidste 100 år også nogle interessante overvejelser omkring selve det at studere historiefagets historie.

Bogen synes i dispositionen nogenlunde at følge forløbet af forfatterens undersøgelse. I et indledende kapitel afgrænses begrebet historiografi, og emnet for en historiografisk undersøgelse defineres som »forholdet mellem det empiriske element og en eller flere forfatteres brug heraf« (s. 7). Definitionen forekommer noget snæver i denne formulering, idet hverken teoretiske forudsætninger hos historikeren eller dennes forhold til sine omgivelser i vid forstand og deres indflydelse på den historiske undersøgelse og dens resultater medreflekteres, og forfatteren bestemmer da også kort efter historiografiske studier som »systematiske undersøgelser af en forfatters fremgangsmåde, værdiforestillinger og selvforståelse« (s. 8, jf. s. 60). Efter dernæst i to kapitler at have foretaget forskellige sonderinger i dansk historievindenskab omkring århundredskiftet og i mellemkrigstiden, følger tre kapitler, der dels redegør for tendenser og problemer i nyere historiografisk forskning, og dels kommer med et »forslag til en forskningsstrategi« (kap. 6). Undersøgelsen slutter med et forsøg på en periodisering af dansk historievindenskab fra bruddet med »det nationalliberale paradigme« og frem til i dag.

Bogens centrale del er helt afgjort de historiografisk-metodiske afsnit. Formålet med de konkrete nedslag i dansk historieforskning i kapitlerne 2-3 er da også »at nå frem til nogle principielle overvejelser over historiografiske studier« (s. 12). Lad mig med det

samme sige, at jeg finder en række af de påstande, der fremsættes her, problematiske, men det skal jeg vende tilbage til. Forfatteren lægger især vægt på spørgsmålet om historikerens, »det erkendende subjekts« rolle i forskningsprocessen og opfattelsen af denne i dansk historievindenskab, idet det er en »bærende tanke« hos ham, »at det erkendende subjekt siden det såkaldt kritiske gennembrud i slutningen af forrige århundrede i praksis er blevet opfattet som en modstander i kampen for at nå så tæt som muligt på de begivenheder, som historikerne først og fremmest har set det som deres opgave at skildre, og hertil har den klassiske kildekritik været et højt udviklet redskab, som historikere af ellers vidt forskellig observans har kunnet slutte op om« (s. 72). Efter min opfattelse har forfatteren her fat i et meget væsentligt aspekt af dansk historievindenskab. Man har fokuseret meget på en »objektiv« videnskabelighed, hvis modsætning blev opfattet som en historieskrivning præget af historikerens subjektive synspunkter. Det var en af forudsætningerne for Erslevs opdeling af faget i en videnskabelig historieskrivning og en ikke-videnskabelig historieskrivning, og det har utvivlsomt haft som resultat en udbredt skepsis og tilbageholdenhed over for mere omfattende synteser blandt professionelle historikere, netop fordi sådanne måtte præges af deres ophavsmand i langt højere grad end den detaljerede kildekritiske analyse, der dermed fik den tvivlsomme ære at være fagets afgørende norm for videnskabelighed.

Tiemroth mener imidlertid ikke, at man kan se bort fra det erkendende subjekt, når man vil forstå den historiske forskningsproces og derfor heller ikke fra historikerens ideologiske forestillinger om verden, mennesket og

samfundet. Her er han i modsætning til den lidt ældre generation af teoretikere (f.eks. Ottar Dahl og H. P. Clausen), der snævert interesserede sig for fagets logisk-metodiske grundlag og helst vil se bort fra historie-filosofiske synspunkter, der opfattedes som subjektive. På baggrund af bl.a. Kuhns paradigmatteori og amerikaneren Gene Wises teori om forklaringsmåder vil Tiemroth finde en metode eller »forskningsstrategi«, der kan »fastlægge et eller flere paradigmer (dvs. forskningstraditioner) inden for dansk historieforskning i dette århundrede« (s. 73). Han går ud fra en »opfattelse af videnskabelige forandringer, der indebærer, at historieforskningen ikke kan ses som et isoleret foretagende, styret af empiri og formallogiske kriterier«, fordi »historikerne er under indflydelse af modsigelsesfyldte strømninger, der dels kommer fra deres snævert faglige miljø og dels udefra« (smst.). En given videnskabelig tradition opfattes derfor som »et system i ustabil balance«, og overgangen mellem to traditioner foregår i spring. Herefter udmøntes tre *analyseenheder*, som tilsammen forudsættes at udgøre en sådan videnskabelig tradition, idet han taler om *videnskabssynet* (dvs. kriterier for, hvad der er historisk videnskab), *historiesynet* (dvs. de sammenhænge i fortiden, som historikeren arbejder med, altså emner og problemstillinger) og *virkelighedssynet* (dvs. verdensopfattelse, menneskesyn og samfundsopfattelse). I praksis vil det formentlig nok kunne være vanskeligt at holde de tre »syn« skarpt adskilte (hvad Tiemroth er ganske klar over), men da det først og fremmest »opfattes som en ramme, inden for hvilken historiografen kan stille sine spørgsmål, alt efter hvilke former for sammenhæng han eller hun finder mest betydningsfulde« (s. 90), er det næppe så vigtigt.

Der er for mig at se tale om det første (i hvert fald publicerede) mere gennemtænkte håndgribelige instrument for historiografiske analyser herhjemme, der utvivlsomt får fat i de væsentligste elementer i en historievidenskabelig tradition. Det skal blive spændende at se, om det kan stå sin prøve i konkrete undersøgelser – for det er det springende punkt i denne bog, de konkrete analyser i dansk historieforskning virker ikke alt for overbevisende. Det hænger givetvis sammen med flere ting. Dels, som forfatteren selv påpeger, at et videnskabssociologisk aspekt ikke inddrages, dels at det inddragne materiale har en for spredt og tilfældig karakter, og sonderingerne i det forekommer for springende og usystematiske, dels endelig at den videnskabsteoretiske og ideologiske baggrund er for overfladisk behandlet.

Det er Tiemroths opfattelse, at dansk historievidenskab i de sidste 100 år kan inddeles i fire faser: 1) bruddet med »det nationalliberale paradigme« i Erslevs generation, 2) fremskridtsparadigmet, kendetegnet af Arups Danmarkshistorie, 3) bruddet med denne udviklingstanke fra o. 1945 symboliseret af Aksel E. Christensen, 4) muligvis udviklingen af et nyt paradigme i disse år.

Jeg skal opholde mig ved de første to faser. Det har i de seneste år været diskuteret, hvordan forholdet mellem Erslev og Arup skulle vurderes, og Tiemroths faseopdeling synes at indebære en form for modsætning mellem dem. I hvert fald mener han, at det ikke lykkedes Erslev-generationen at etablere et nyt paradigme til erstatning for det nationalliberale, som de ødelagde. Først med Arup skete det. Opfattelsen hænger nøje sammen med det synspunkt, at paradigmer først »fuldbyrdes med en stor »sammenfattende, traditionsfri skildring af vort folks hi-

storie« (s. 96), en syntese med andre ord. Men, er påstanden videre, Erslev og hans generation var ude af stand til at lave synteser (f.eks. s. 42) og blev derfor ikke paradigmeskabere, kun nedbrydere.

Nu er det for det første et spørgsmål, om det er rimeligt at lade dette alene være kriteriet for et gennemført paradigmeskift. For det andet synes det en noget hasarderet påstand, at Erslev ikke kunne lave synteser. Det er selvfølgelig rigtigt, at han aldrig skrev en samlet Danmarkshistorie, men det er næppe rigtigt, at han ikke havde sammenhængende opfattelser vedrørende både dansk og europæisk historie, og i hvert fald havde han en række klare forestillinger om drivkræfter i historien, om samfundet, om mennesket, som er forudsætninger for en syntese. Dertil kommer, at netop ved ensidigt at fokusere på Erslev, tabes en vigtig dimension. Erslev tilhørte en ny positivistisk videnskabstradition med en radikal (socialliberal) ideologi, som også Fridericia og Rubin. Fridericia var nok en mere habil syntetiker end Erslev, og det er i denne forbindelse centralt, at Arup først og fremmest var elev af Fridericia, som også efter studietiden vedblev at være hans mentor. Efter mit skøn er bruddet med det gamle da gennemført og et nyt paradigme bragt op at stå før Arup. »Videnskabssynet er baseret på systematisk kildekritik... Hvad *historiesynet* angår ses den politiske historie og den indre udvikling i organisk sammenhæng. Samfundsudviklingen er det centrale, men kun de forhold er medtaget, som får politisk betydning. På grænsen til *virkelighedssynet* har vi interessen for de store personligheder, og endelig tegner den historiske udvikling et evolutionistisk billede fra lavere til højere former« (s. 96-97) – hedder det om Arups Danmarkshistorie, men

præcis det samme kan hævdes at gælde 1. generation af radikale historikere.

Arup udmøntede dette nye i en Danmarkshistorie, men det er snarere slutstenen, kulminationen på denne radikale forskningstradition end indvarslingen af noget nyt. Tværtom gik synteser, som Tiemroth også antyder, derefter af mode, fordi de blev opfattet som for subjektive af en forskningstradition, hvor den kildekritiske undersøgelse blev normen; formentlig også fordi kildekritikken som *videnskabssyn* var acceptabel for forskellige *virkelighedssyn*, idet man udskilte det sidste af sin forståelse af videnskabelighed.

Med denne påstand om, at der næppe er nogen afgørende forskel på Arup og Erslev-Fridericia, mener jeg samtidig, at det direkte er forkert at karakterisere Erslev som »klart hermeneutisk« (s. 39) og ikke-positivist (s. 34ff), en karakteristik, der skyldes mangelfulde analyser af Erslevs produktion og af det anvendte materiale. Ligeledes forekommer det mig, at Tiemroth gør vold på sin egen analysemodel, når han uden større skrupler kobler Erslev og Steenstrup sammen (f.eks. s. 84) og ofte behandler det, Erslev selv kaldte »Vort slægtled«, under ét – til trods for store modsætninger med hensyn til *virkelighedssyn* og muligvis også de andre »syn«.

Det vil føre for vidt at gå yderligere i detaljer. Undertegnede er således yderst skeptisk over for en række af forfatterens påstande om forskellige danske historikere og også over for en række af de præmisser, der bærer hans periodisering af dansk historievidenskabs udvikling. På den anden side har han efter min opfattelse med megen ret peget på problemet om det erkendende subjekt som et centralt problem i dansk historieteori og dermed for hele den danske historievidenskabelige tradition. Jeg er ganske enig i, at ki-

men til en række af dansk historievindenskabs problemer – krisen om man vil – ligger her. Og hans forsøg på at opstille en brugbar historiografisk metode ud fra en helhedsopfattelse af forskningsprocessen er i høj grad spændende og anerkendelsesværdig.

(Tiemroth har i en artikel i *Fortid & Nutid*, XXVIII, 1979 i kortere og strammere form redegjort for sine hovedsynspunkter).

Jens Chr. Manniche

Kristian Jensen: *En jydsk bonde drengs erindringer fra Ribemarsken til den kgl. staldetat som kgl. berider hos kong Christian X.* (Hernov, 1978). 70 s., ill.

Den lille bog bringer nogle charmerende, umiddelbare erindringskitser fra en gammel hædersmand, pligtro royalist og stor hesteven, og kaster lys over to vidt forskellige miljøer, den tilbagestående vestslesvigske grænseegn, og de kongelige stalde og ridehuset på Christiansborg. Det gælder for forfatteren, som for så mange andre, at militærtjenesten blev et vendepunkt i hans liv.

Paul G. Ørberg

Register til Fra Ribe Amt 1903-77. Udarbejdet af Ejner Vilstrup og årbogens redaktion. (Udgivet af *Historisk Samfund for Ribe Amt*). 63 s. 32,50 kr.

I 1977 udkom nr. 75 i rækken af årbøger fra Historisk Samfund for Ribe Amt. Dette har samfundet villet markere og har gjort det ved at lade udarbejde et samlet register til årgangene 1903-77. Det foreligger nu, i samme format og udstyr som årbøgerne.

Registret falder i tre dele: 1) Et for-

fatterregister, der er alfabetisk opbygget, dog kronologisk inden for den enkelte forfatter, 2) Et emneregister, opbygget efter de samme kategorier som Dansk historisk Årsbibliografi, tillempt efter de emner, som Ribe amt især repræsenterer, og 3) Et topografisk register, der stort set følger sogneinddelingen i 5. udg. af *Trap Danmark*. Til udgivelsen har samfundet modtaget støtte fra Ribe amts kulturfond. – Et helt uundværligt hjælpemiddel for den, der arbejder med Ribe amts lokalhistorie.

Jens Byrith

Troels Fink: *Da Sønderjylland blev delt 1918-1920.* Bd. III. 256 s. (Institut for Grænseregionsforskning, Åbenrå, 1979).

Med dette bind omhandlende året 1920 har Troels Fink afsluttet sit store værk om Sønderjyllands deling eller, om man vil, Genforeningen. (Bd. I-II er anmeldt i *Historie* 1978 s. 404-407). Nu, da man kan læse det i sin helhed, ses det endnu klarere end før, at der her er skabt et værk, der vil blive stående gennem tiderne. Man mærker, at det er skrevet af en mand, der har tilbragt en væsentlig del af sit liv med at studere og vurdere de begivenheder, hvis ydre forløb han oplevede som barn og utvivlsomt stadig erindrer.

Bind III begynder med en skildring af optakten og forløbet af de to zonevalg den 10. februar og den 14. marts. Under omtalen af stemmeafgivningen i 1. zone kommer Fink også ind på problemet om ændringen i valgretsbestemmelserne, der gav stemmeret til alle, der var fyldt 20 år før ratifikationen af fredstraktaten og født i området. Det hedder herom, at »ændringen fik vidtrækkende konsekvenser«, idet den »i høj grad (var) i tysk favør«. Ud-